

УДК 338.48:330.34

JEL Classification L83, Z32

Герасименко Тамара

к.е.н., доцент кафедри аудиту, аналізу та оподаткування
директор Інституту економіки та фінансів
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

E-mail: gtoa@meta.ua

Савченко Тетяна

аспірант

Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

E-mail: tanja.savchenko.1991@gmail.com

ТУРИЗМ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація

Вступ. У сучасних умовах туризм, як одна з провідних галузей соціально-економічного розвитку держави і окремо взятих регіонів, виступає фактором і, водночас, каталізатором їх сталого розвитку. З огляду на здатність туризму спричиняти суттєвий вплив на формування валового внутрішнього продукту, активізацію зовнішньоторговельного балансу, функціонування більш як 50 галузей та рівень зайнятості населення, важливого значення набуває дослідження стану туризму в Україні і його ролі в реалізації стратегії сталого розвитку національної економіки.

Методи. У статті використаний діалектичний метод пізнання, системний і комплексний підходи, аналіз, синтез та порівняння для дослідження сучасного стану туризму; абстрактно-логічний – для визначення і систематизації наслідків впливу туризму на сфери суспільства та формулювання висновків щодо його ролі у забезпеченні сталого розвитку економіки.

Результати. Розкрито зростаючу роль туризму у забезпеченні сталого розвитку світової і національної економік. Визначено та систематизовано позитивні і негативні наслідки впливу розвитку туризму на соціокультурну, економічну та екологічну сфери суспільства. Досліджено сучасний стан туристичного ринку в Україні. Проведений аналіз динаміки суб'єктів туристичної діяльності в Україні та основних показників їх діяльності за 2015-2016 роки. Досліджено територіальну концентрацію суб'єктів туристичної діяльності та визначені фактори, які її обумовлюють. Визначені заходи стратегічного характеру, реалізація яких сприятиме трансформації туризму у конкурентоздатну галузь, яка забезпечуватиме сталий розвиток економіки регіонів і держави в цілому.

Перспективи. Подальші дослідження вбачаються у формуванні й обґрунтуванні системи показників та індикаторів сталого розвитку туристичної галузі в цілому і її суб'єктів, зокрема, що дозволить здійснювати належний контроль за реалізацією "Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року".

Ключові слова: туризм, сталий розвиток, туристична діяльність, туроператор, турагент.

Вступ.

Наприкінці XX - початку XXI століть міжнародна спільнота сприймає туризм як одне з найважливіших соціально-економічних явищ. Стратегічний інтерес до туризму прогресивної спільноти викликаний, насамперед, його здатністю суттєво (як позитивно, так і негативно) впливати на розвиток національних і світової економік та завоюванням панівної позиції у міжнародних зовнішньоекономічних зв'язках. Особливо очевидною є його лідируюча роль у реалізації програм та Декларацій з навколишнього середовища і розвитку, прийнятих у різні роки на всесвітніх конференціях ООН, оскільки завдяки своїй природі туризм здатний забезпечити баланс при досягненні довгострокових економічних, екологічних та соціальних цілей суспільства.

В багатьох країнах світу, як розвинутих, так і тих, які розвиваються, туризм відіграє ключову

роль у формуванні валового внутрішнього продукту та активізації зовнішньоторговельного балансу. За оцінкою Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО), “вносок туризму до світового валового внутрішнього продукту з урахуванням непрямого ефекту становить 10 відсотків. Загальна кількість робочих місць, що прямо або опосередковано стосуються сфери туризму, становить 11 відсотків. У 2015 році частка міжнародних туристичних прибутків збільшилася на 4,4 відсотка і становила 1184 млн. туристів” [8]. Експерти Всесвітньої туристичної організації передбачають, що у XXI столітті туризм стане двигуном світової економіки.

Підвищений інтерес до туризму обумовлений і тим, що він, виступаючи каталізатором соціально-економічного розвитку, стимулює функціонування більш як 50 галузей. Сталий розвиток галузі сприяє створенню додаткових робочих місць і, відповідно, зростанню рівня зайнятості населення, диверсифікації національної економіки та підвищенню її інноваційності, збереженню духовної спадщини і розвитку культурного потенціалу та екологічно безпечного навколишнього природного середовища. Туризм, будучи одним із засобів реалізації зовнішньої політики держави, сприяє гармонізації відносин між різними країнами і народами.

Водночас, незважаючи на вигідне географічне розташування та високу ресурсну забезпеченість, за рівнем розвитку туризму Україна суттєво відстає від провідних країн світу, втрачаючи необмежені потенційні можливості використати даний напрям економіки в якості її каталізатора на шляху до інноваційності та конкурентоздатності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Стан туристичного ринку досліджували С. Грабовенська, Л. Гонтаржевська, В. Семенов, В. Александрова, Н. Щербакова П. Проноза, А. Сидорова та ін. Питання туристичної діяльності, механізмів її управління і впливу на навколишнє середовище висвітлювали у своїх роботах Л. Василькевич, І. Головчан, Л. Гринів, О. Гулич, І. Жук, О. Ковалюк, О. Пилип'як, В. Руденко, Є. Фалько, та ін. Проблеми сталого розвитку туризму посідають чільне місце в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців з середини 1990-х років. Зокрема, знайшли вони своє відображення у роботах Т. Ткаченко, Т. Божук, Г. Уварової, О. Сесьолкіна, О. Максарової, С. Нездойміновата інших дослідників. Однак малодослідженими залишаються питання потенційних можливостей туризму у забезпеченні сталого розвитку національної економіки.

Мета.

Метою статті є дослідження стану туризму в Україні і його ролі в реалізації стратегії сталого розвитку національної економіки.

Методологія дослідження.

Дослідження ґрунтується на діалектичному методі пізнання, комплексному і системному підходах, аналізі, синтезі, порівнянні – при вивченні сучасного стану туризму. Абстрактно-логічний метод використаний для виявлення і систематизації наслідків впливу туризму на сфери суспільства та формулювання висновків щодо його ролі у забезпеченні сталого розвитку національної економіки.

Результати.

Резолюцією, прийнятою Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, 2017 рік був оголошений Міжнародним роком сталого розвитку туризму. З цього приводу Генеральний секретар Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) Талеб Ріфаї зазначив, що “декларування ООН 2017 – Міжнародним роком сталого розвитку туризму являє собою унікальну можливість для просування вкладу туристичного сектора в економічну, соціальну та екологічну сталість, а також для підвищення обізнаності про справжні розміри сектора, який часто недооцінюється”[3].

Рішення про оголошення 2017 року – Міжнародним роком сталого розвитку туризму є

знаковим, оскільки було прийняте практично одночасно з Порядком денним 2030, погодженим країнами світу в рамках ООН, та затвердженою Генеральною Асамблеєю ООН програмою цілей сталого розвитку (ЦСР) [5]. Туризм включено в якості одного з пріоритетів в трьох цілях сталого розвитку (ЦСР): ЦСР 8 – сприяння поступальному, всеохопному і стійкому економічному зростанню, повній та продуктивній зайнятості та гідній роботі для всіх; ЦСР 12 – забезпечення переходу до раціональних моделей споживання та виробництва, та ЦСР 14 – збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку.

Визнання туризму пріоритетним не є випадковістю з огляду на те, що як зазначено у Порядку денному на XXI століття для галузі подорожей і туризму, «сталий розвиток туризму – це здатність останнього упродовж тривалого періоду зберігати свої кількісні та якісні показники, тобто виправдовувати очікування резидентів і туристів як у короткий, так і більш тривалий період, без шкоди довікілью тієї території, яка зацікавлена в його розвитку. ...сталість у туризмі передбачає позитивний загальний баланс його екологічних, соціокультурних та економічних впливів» [5].

Наслідки впливу розвитку туризму на економічну, екологічну та соціокультурну сфери суспільства можуть бути як позитивними, так і негативними (рис. 1). Найбільш позитивним, на нашу думку, є вплив туризму на економічну сферу суспільства. Водночас, найбільш суттєвими негативними можуть бути наслідки його розвитку на екологічну сферу.

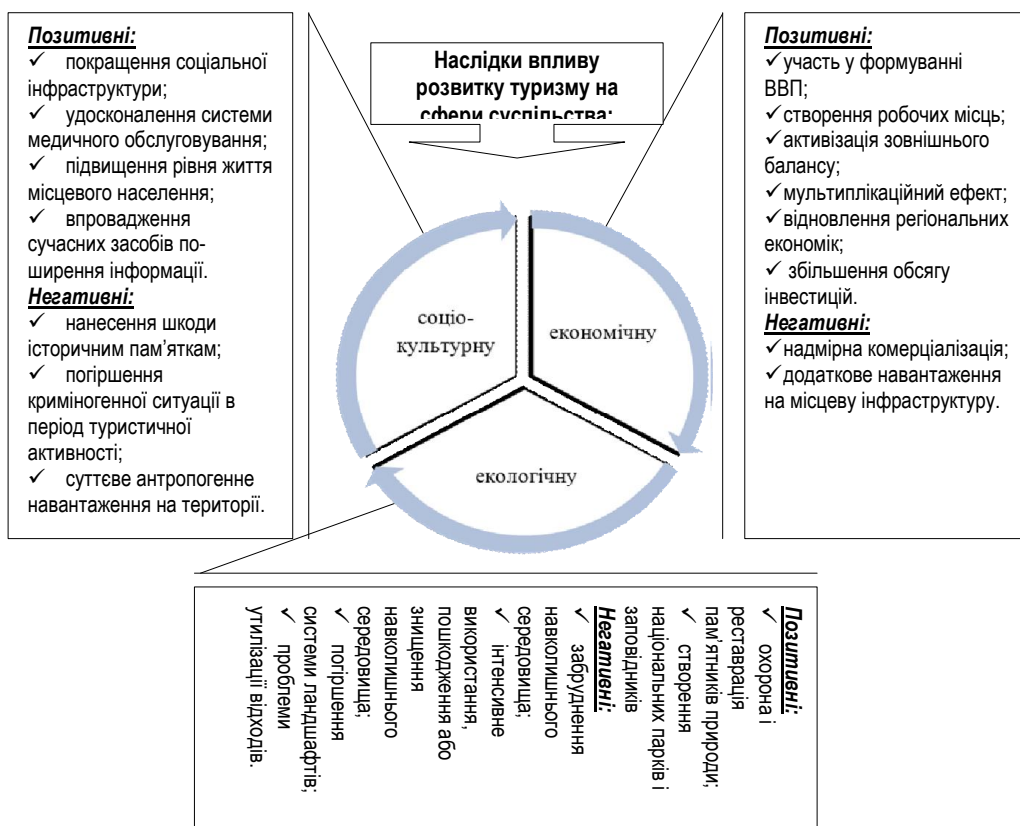

Рис. 1. Наслідки впливу розвитку туризму на економічну, екологічну та соціокультурну сфери суспільства*

*Джерело: визначені і систематизовані авторами

В оприлюдненій доповіді Всесвітнім економічним форумом "Конкуренція у подорожі й

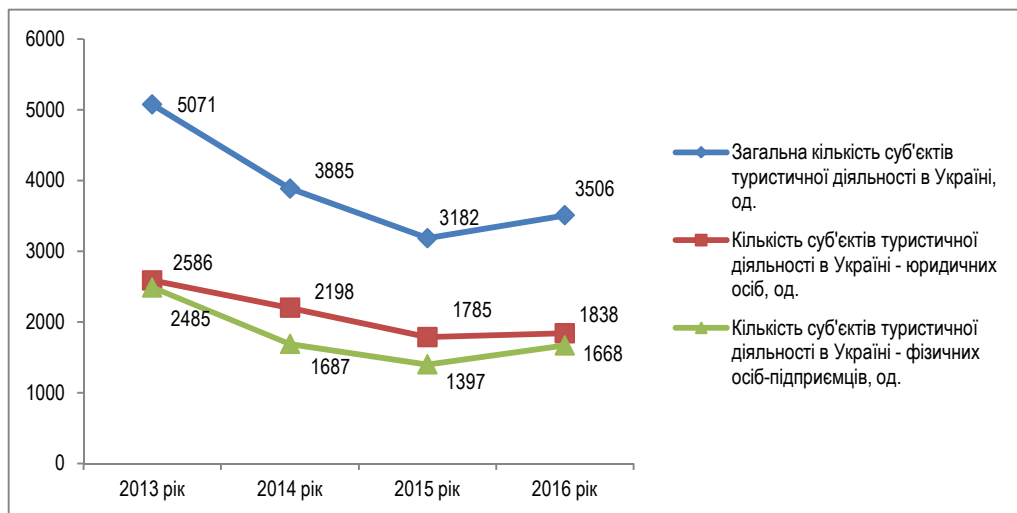
туризмі – 2017” Україна у 2016 році за Індексом конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму зайняла 88 місце з-поміж 136 країн у рейтингу (у 2013 році Україна займала 76 місце у рейтингу 140 країн) [9]. Конкурентоспроможність країн світу у сфері подорожей та туризму Всесвітній економічний форум досліджує разом із провідними міжнародними організаціями (Всесвітньою туристичною організацією (UNWTO), Всесвітньою Радою з подорожей і туризму (WTTC), Міжнародною асоціацією повітряного транспорту (IATA), Міжнародним союзом охорони природи (IUCN) тощо).

Індекс конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму формують на основі 14 показників, об'єднаних у 4 субіндекси: «Сприятливість середовища» (бізнес-середовище, рівень безпеки, охорона здоров'я та гігієна, інфраструктура інформаційно-комунікаційних технологій); «Державна політика та створення сприятливих умов» (пріоритет сфери, міжнародна відкритість, цінова конкурентоспроможність, екологічна стійкість), «Інфраструктура» (інфраструктура повітряного, наземного та водного транспорту, туристична інфраструктура) і «Природні та культурні ресурси» (природні, культурні ресурси та ділові поїздки).

Позиціонування України на 88 місці було обумовлене, насамперед, малосприятливим середовищем для розвитку туристичного бізнесу (124 місце) та низьким рівнем безпеки та захисту (127 місце) [9].

Туристичну діяльність в Україні відповідно до Закону України «Про туризм» [7] провадять юридичні та фізичні особи, які задіяні як у створенні туристичного продукту та наданні туристичних послуг (перевезення, тимчасове розміщення, харчування, екскурсійне, курортне, спортивне, розважальне та інше обслуговування), так і здійсненні посередницької діяльності з надання характерних та супутніх послуг задля задоволення потреб туристів.

Варто зауважити, що впродовж 2014 та 2015 років відбувалося суттєве скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності – юридичних і фізичних осіб. У 2015 році порівняно з 2013 роком загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності – юридичних і фізичних осіб – в Україні скоротилася більше, ніж у півтора рази (рис. 2). Така ситуація була викликана нестабільністю політичної й економічної ситуації в державі; подіями, пов'язаними з анексією Автономної Республіки Крим та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей.

Рис. 2. Динаміка суб'єктів туристичної діяльності в Україні за 2013-2016 роки*

* Джерело: сформовано авторами на основі даних Державної служби статистики [1]

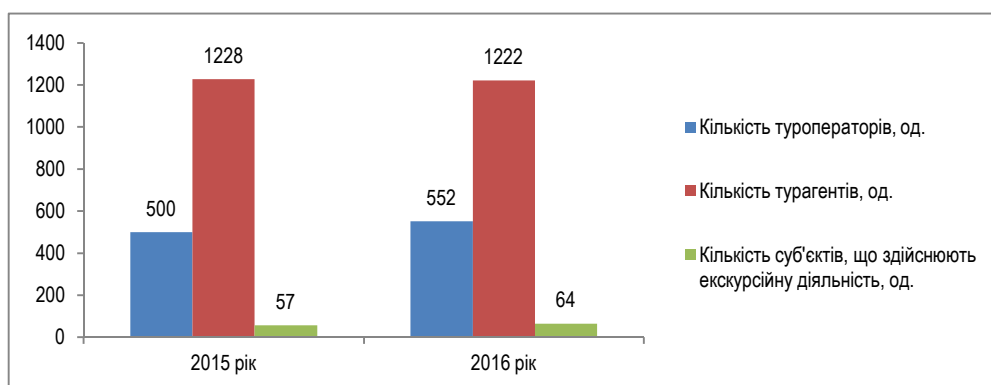
Позитивні зміни розпочалися у 2016 році. Зокрема, у 2016 році в Україні налічувалося 1838

суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб (туроператорів, турагентів та суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність), що на 53 особи більше, ніж у 2015 році.

Водночас туристичною діяльністю займалося 1668 фізичних осіб-підприємців (турагентів та суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність) що на 271 одиницю більше, ніж у 2015 році.

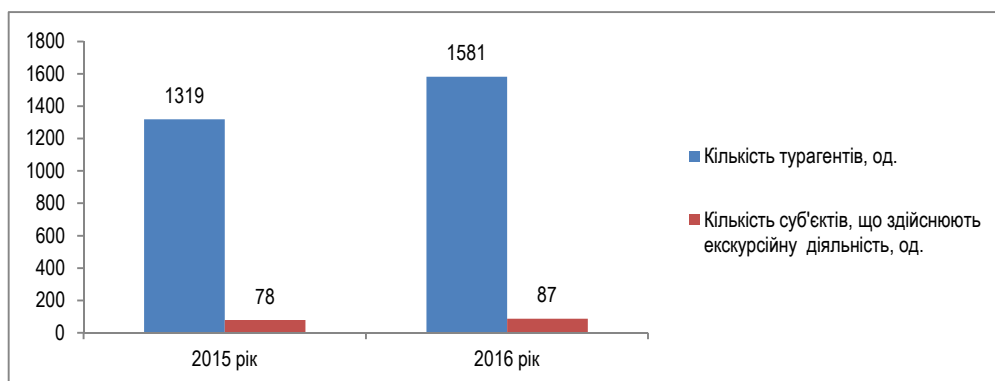
Наведені дані підтверджують загальновідому світову тенденцію щодо високого рівня швидкої відновлюваності туристичної галузі.

Незважаючи на збільшення як юридичних, так і фізичних осіб – суб'єктів туристичної діяльності, їх структура у 2016 році порівняно з 2015 роком суттєво не змінилася. Левова частка у досліджуваних роках належала туристичним агентам. У загальній кількості суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб у 2016 році частка турагентів складала 66,5% проти 68,8 – у 2015 році, а фізичних осіб-підприємців – 94,8% проти 94,4%, відповідно (рис. 3 і 4).

Рис. 3. Кількість та структура суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб в Україні у 2015-2016 роках*

*Джерело: сформовано авторами на основі даних Державної служби статистики [1].

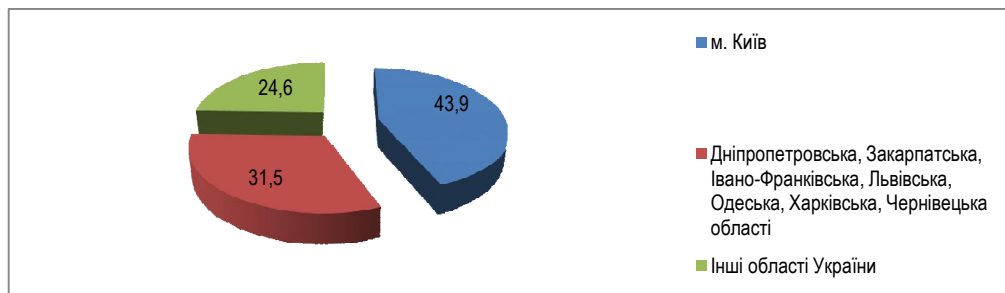

Рис. 4. Кількість та структура суб'єктів туристичної діяльності – фізичних осіб-підприємців в Україні у 2015-2016 роках*

*Джерело: сформовано авторами на основі даних Державної служби статистики [1].

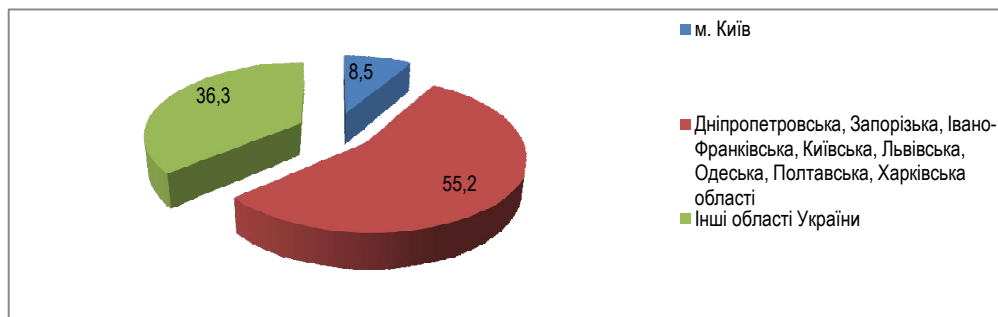
У 2016 році більше 75% суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб територіально припадало на м. Київ та сім областей України – Дніпропетровську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Одеську, Харківську та Чернівецьку; більше 60% суб'єктів туристичної діяльності –

фізичних осіб – на м. Київ та вісім областей України – Дніпропетровську, Запорізьку, Івано-Франківську, Київську, Львівську, Одеську, Полтавську та Харківську (рис. 5 і 6).

Рис. 5. Територіальна концентрація суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб в Україні у 2016 році*

*Джерело: сформовано авторами на основі даних Державної служби статистики [1].

Рис. 6. Територіальна концентрація суб'єктів туристичної діяльності – фізичних осіб в Україні у 2016 році*

*Джерело: сформовано авторами на основі даних Державної служби статистики [1].

На наш погляд, така територіальна концентрація суб'єктів туристичної діяльності в Україні обумовлена, насамперед, наявністю і зосередженістю великої кількості туристичних ресурсів² у вище зазначених областях, підсилених сприятливими чинниками. До них можна віднести:

- привабливість і престиж території у цілому та зосереджених на ній природних, матеріально-технічних, фінансових, трудових, організаційних, соціальних та інших ресурсів, зокрема;
- наявність історико-архітектурних об'єктів;
- сприятливе екологічне середовище та привабливі для окремих груп споживачів кліматичні умови.

Територіальна концентрація суб'єктів туристичної діяльності обумовлює сплату податкових платежів і зборів. Найбільша частка сплаченого туристичного збору в 2016 році припала на Київ – 27,2%, на другому місці Львівська область – 15,6%, на третьому Одеська – 13,6%. Загалом, за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі [3], надходження від сплати туристичного

²Ст. Закону України "Про туризм" туристичні ресурси трактує як "пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності". Варто зауважити, що згадані в ЗУ туристичні пропозиції, насамперед, повинні бути здатними привертати увагу потенційних споживачів – туристів.

збору в Україні у 2016 році збільшилися на 45,7% в порівнянні з 2015 роком і склали 54,1 млн. грн.

За даними ДФС, сумарний обсяг податкових платежів від суб'єктів у сфері туризму і курортів в 2016 році виріс на 45,5% в порівнянні з 2015 роком і склав 2,496 млрд. грн. Податкові платежі від діяльності туристичних операторів в 2016 році склали 7%, або 175,357 млн.грн від загального обсягу сплачених податків в сфері туризму, і вирости на 31,7%, в порівнянні з попереднім роком. При цьому на діяльність туристичних агентств припадає 4,8% в загальному обсязі податкових надходжень від туризму (119,295 млн.грн), їх податкові платежі зросли на 25,5% від рівня 2015 року [3].

На сьогодні споживча вартість (корисність) туристичних ресурсів формується під впливом природних, історичних, соціально-культурних, духовних, рекреаційних та інших факторів.

За даними Державної служби статистики [1], у 2015 році суб'єктами туристичної діяльності – юридичними особами було обслуговано 1800277 осіб – громадян України та 14550 осіб – іноземців; фізичними особами-підприємцями – 204140 та 609 осіб, відповідно. Загалом територію України подорожувало 357027 осіб (17,7%) – громадян України та 15159 іноземців (0,8%); за кордоном – 1647390 осіб (81,5%).

У 2016 році спостерігалось збільшення туристичного потоку: суб'єктами туристичної діяльності – юридичними особами було обслуговано 2216323 особи – громадян України та 33784 особи – іноземці; фізичними особами-підприємцями – 298212 та 1287 осіб, відповідно. Загалом територію України подорожувало 453561 особа (17,8%) – громадяни України та 35071 іноземець (1,4%); за кордоном – 2060974 особи (80,8%).

Темпи зростання внутрішнього і міжнародного туризму у 2016 році порівняно з 2015 роком є майже однаковими. Зокрема, у 2016 році в межах території України подорожувало в 1,27 раза більше осіб, ніж у 2015 році, а за кордоном відповідно в 1,25 раза. Водночас кількість обслугованих іноземців за аналогічний період зросла в 2,31 раза, що засвідчує про привабливість нашої держави для громадян із інших країн.

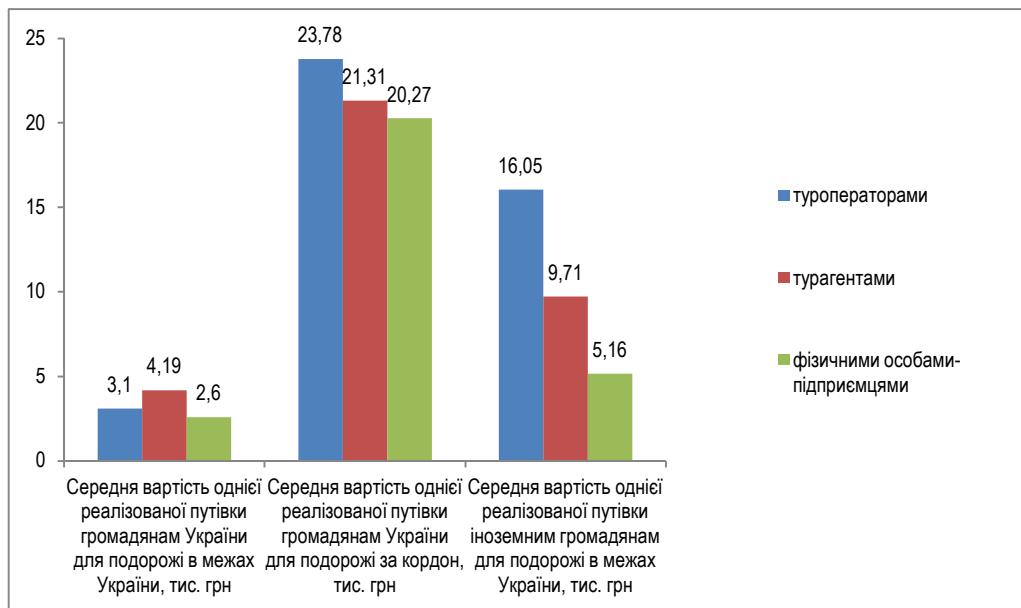
У 2016 році туроператорами було реалізовано туристичних путівок на суму 9426065,1 тис. грн більше, ніж у 2015 році [1]. При цьому вартість реалізованих туристичних путівок іншим організаціям зросла на 1698100,4 тис. грн, а населенню – на 7727964,7 тис. грн. За рахунок кількості реалізованих путівок їх вартість зросла на 7009396,7 тис. грн, а за рахунок середньої вартості путівки – на 2416668,4 тис. грн.

Водночас вартість реалізованих путівок за цей же період турагентами зменшилася на 1952187,2 тис. грн. Зменшення кількості реалізованих путівок призвело до зменшення загальної вартості реалізації на 765873,1 тис. грн, а середньої вартості – на 1186314,1 тис. грн.

Фізичні особи-підприємці у 2016 році реалізували туристичних путівок на 1021250,4 тис. грн більше, ніж у 2015 році [1]. За рахунок кількості вартість реалізованих путівок зросла на 721467,1 тис. грн, а середньої вартості – на 299783,3 тис. грн.

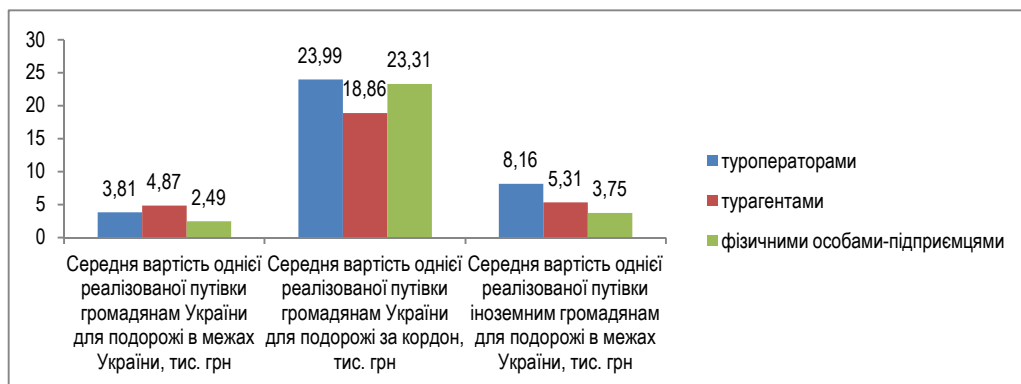
Середня вартість однієї реалізованої туроператорами путівки громадянам України для подорожей як територію України, так і за кордон у 2016 році порівняно з 2015 роком суттєво не змінилася. Водночас, даний показник за досліджуваний період знизився майже на 12% у турагентів та зріс на 15% – у фізичних осіб-підприємців (рис. 7 і 8).

Найбільш суттєвих змін зазнав показник середньої вартості реалізованої туристичної путівки іноземним громадянам для подорожі в межах України. Зокрема, у туроператорів та турагентів середня вартість реалізованої турпутівки у 2016 році порівняно з попереднім роком знизилася майже на 50%, а у фізичних осіб-підприємців – на 30%.

Рис. 7. Показники середньої вартості реалізованих туристичних путівок суб'єктами туристичної діяльності в Україні у 2015 році*

*Джерело: сформовано авторами на основі даних Державної служби статистики [1]

Рис. 8. Показники середньої вартості реалізованих туристичних путівок суб'єктами туристичної діяльності в Україні у 2016 році*

*Джерело: сформовано авторами на основі даних Державної служби статистики [1]

Збільшення кількості туристів позитивно вплинуло на доходи суб'єктів туристичної діяльності. У 2016 році суб'єктами туристичної діяльності в Україні було одержано доходів на суму понад 12065,5 млн. грн., що більше, як у два рази перевищує показник 2015 року. Лівову частку в одержаних доходах займали доходи від надання туристичних послуг: 86,15% – у 2015 р. та 95,5% – у 2016 р., а доходи, одержані як комісійні, агентські й інші винагороди становили, відповідно, 13,85% та 4,5% (табл. 1).

Таблиця 1

Операційні доходи та витрати юридичних осіб – суб'єктів туристичної діяльності в Україні за 2015-2016 роки*

№ з/п	Показники	2015 рік		2016 рік		Відхилення	
		сума, тис. грн	структура, %	сума, тис. грн	структура, %	у сумі, тис. грн	у структурі, %
1	Доходи суб'єктів туристичної діяльності, всього	5568913,3		12065497,9		6496584,6	
	у т.ч.						
1.1.	доходи від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів), всього	4797731,6	86,15	11522520,4	95,50	6724788,8	9,35
	з них:						
1.1.1	доходи туроператорів	4233712,6	88,24	10983160,1	95,32	6749447,5	7,08
1.1.2	доходи турагентів	549791,8	11,46	518372,0	4,50	-31419,8	-6,96
1.1.3	доходи суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність	14227,2	0,3	20988,3	0,18	6761,1	-0,12
1.2.	доходи, одержані як комісійні, агентські й інші винагороди, всього	771181,7	13,85	542977,5	4,50	-228204,2	-9,35
	з них:						
1.2.1	доходи туроператорів	381820,0	49,51	221675,4	40,83	-160144,6	-8,68
1.2.2	доходи турагентів	389361,7	50,49	321302,1	59,17	-68059,6	8,68
2	Операційні витрати, понесені для надання туристичних послуг, всього	4513433,2		9144060,3		4630627,1	
	з них:						
2.1	витрати туроператорів	4085140,5	90,51	8644241,3	94,53	4559100,8	4,02
2.2	витрати турагентів	414286,8	9,18	480306,4	5,25	66019,6	-3,93
2.3	витрати суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність	14005,9	0,31	19512,6	0,22	5506,7	-0,09

*Джерело: розраховано авторами на основі даних Державної служби статистики [1].

У складі доходів від надання туристичних послуг у 2016 році частка туроператорів склала – 95,32%; турагентів – 4,5%, а суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність – 0,18%. Варто зауважити, що порівняно з 2015 роком спостерігалось збільшення частки туроператорів на 7,08% з одночасним зменшенням часток турагентів та суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність, відповідно, на 6,96% та 0,12%.

У складі доходів, одержаних як комісійні, агентські й інші винагороди, частка турагентів переважає частку туроператорів. Причому у 2016 році, порівняно з 2015 роком, вона зросла на 8,68% і склала 59,17%.

Наведені цифрові дані оприлюднені Державною службою статистики, однак більшість експертів схильється до того, що лівова частка доходів суб'єктів туристичної діяльності знаходиться в тіні. Водночас, за орієнтовними оцінками частка доходів від туризму в Україні впродовж останніх років коливається в межах 1,5–2,5% офіційного ВВП [3].

Витрати, понесені суб'єктами туристичної діяльності для надання послуг склали: 9144,1 млн. грн – у 2016 році проти 4513,4 млн. грн – у 2015 році. Тобто темпи зростання витрат були майже аналогічними темпам зростання доходів.

Середньооблікова кількість штатних працівників суб'єктів туристичної діяльності –

юридичних осіб у 2015 році становила 8086 чоловік, а в 2016 – 8545 чоловік. В середньому в діяльності одного туроператора було задіяно 8 – у 2015 р. та 9 – у 2016 р. штатних працівників. Середня кількість штатних працівників турагентів та суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність, як у 2015, так і у 2016 році, наближалася до трьох осіб [1].

У 2015 році середня величина доходів від надання туристичних послуг та сума комісійних, агентських й інших винагород на одного штатного працівника суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб склала 688,71 тис. грн, а в 2016 році – 1412,0 тис. грн.

Незважаючи на позитивні зміни, які відбуваються впродовж 2016 та 2017 років, у галузі туризму залишається багато системних проблем. Проте, з огляду на унікальність туризму, обумовлену його високими потенційними можливостями здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на економічну, екологічну, соціальну та культурну сфери суспільства, стає очевидним, що вирішення проблем потребує комплексного підходу на основі концепції сталого розвитку. Невипадково, що ідея розвитку туризму для забезпечення сталого розвитку територій знаходить своє відображення не тільки у вітчизняних і зарубіжних наукових дослідженнях, але й в державних програмних документах.

Одним із важливих кроків держави на шляху подолання кризових явищ у сфері туризму і забезпечення його сталого розвитку стало схвалення Кабінетом Міністрів України (розпорядження від 16 березня 2017 р. за № 168-р) Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [8]. Даний документ логічно вписується у раніше прийняту Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» [6].

Так, зокрема, в Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року викладені засади стратегічно орієнтованої державної політики, «основним завданням якої є визначення туризму одним із основних пріоритетів держави, впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України» [8].

Загалом Стратегія, спрямовуючи розвиток туризму за п'ятьма головними векторами: безпека, правова база, інфраструктура, людські ресурси та маркетинг, покликана забезпечити створення умов, необхідних для його сталого розвитку.

Сталий розвиток туризму – це зорієнтований на довгостроковий період розвиток, при якому досягається баланс і реалізація економічних, екологічних, соціальних і культурних цілей, враховуються інтереси всіх зацікавлених сторін (туристів, місцевого населення і т.д.) на основі раціонального використання туристичних ресурсів і всестороннього партнерства.

З огляду на зазначене, сталий розвиток туризму повинен забезпечувати оптимальне використання та збереження природних ресурсів, покращення природних ландшафтів; мінімізувати продукування відходів і забруднення повітря, води і землі суб'єктами туристичної діяльності; сприяти збереженню культурної спадщини і традиційних цінностей, міжкультурному обміну, підтримувати і підвищувати якість життя членів суспільства; гарантувати економічну життєздатність і конкурентоспроможність туристичних дестинацій і господарюючих суб'єктів на довгострокову перспективу, надаючи і справедливо розподіляючи соціально-економічні переваги для всіх учасників – стійку занятість і можливості одержання доходів, соціальне забезпечення та зниження рівня бідності для сторін, які приймають туристів.

Досвід розвинутих країн світу показує, що одним із найбільш ефективних варіантів управління розвитком туризму є державно-приватне партнерство. Відповідно, для забезпечення сталого розвитку туризму необхідна чітка координація і співпраця держави та суб'єктів туристичної діяльності. Держава, використовуючи економічні і правові важелі, повинна створити належні умови для бізнесу і туристів, сприяти залученню інвестицій та удосконалювати інформаційне забезпечення системи управління туристичною галуззю. Водночас, суб'єкти туристичної діяльності повинні гарантувати надійність, безпеку, якість туристичних послуг і об'єктивність та доступність

інформації для споживачів.

Висновки і перспективи.

Туризм – одна з небагатьох галузей, що в останні десятиліття демонструє свій унікальний потенціал у забезпеченні балансу при досягненні довгострокових економічних, екологічних та соціальних цілей суспільства. Йому притаманна висока здатність адаптації до мінливого середовища та подолання кризових явищ, самореорганізація та швидке відновлення темпів зростання. Саме завдяки цим своїм рисам він, беззаперечно, виступає каталізатором розвитку національних і світової економік.

Дослідження стану туризму в Україні засвідчує, що, незважаючи на спад ділової активності суб'єктів туристичної діяльності у 2014-2015 роках, викликаний подіями, пов'язаними з анексією Криму та неоголошеною війною на Сході держави, у 2016 році розпочалося відновлення туристичної галузі. У 2017 році туризм визнаний одним із основних пріоритетів держави. Відповідно, стратегічно орієнтованою державною політикою є вирішення системних проблем у туристичній сфері.

На нашу думку, сталому розвитку туризму сприятиме широке пропагування туристичних ресурсів України на міжнародних туристичних виставках та через Інтернет-ресурси; розвиток туристичної інфраструктури; розширення асортименту туристичних послуг, максимально адаптованих до вимог споживачів, впровадження інноваційних технологій і міжнародних стандартів якості національних туристичних продуктів.

Державно-приватне партнерство в управлінні туризмом і реалізація зазначених стратегічних напрямів сформує надійне підґрунтя для сталого розвитку туризму та сприятиме трансформації його у високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, здатну забезпечити прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і підвищення якості життя населення та популяризацію України у світі.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у формуванні й обґрунтуванні системи показників та індикаторів сталого розвитку туристичної галузі в цілому та її суб'єктів, зокрема.

Список використаних джерел

1. Державна служба Статистики України : офіційний веб-сайт URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Максарова Е. М. Основные направления реализации принципов устойчивого развития в туризме. Экономика, право. 2008. С. 245-250. URL: [https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/12\(85\)/maksarova_12_85_345_350.pdf](https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/12(85)/maksarova_12_85_345_350.pdf).
3. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
4. Нереалізований потенціал. Чим небезпечна тонізація туристичної галузі. URL: <http://tyzhden.ua/Economics/197540>.
5. Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року. ООН. 2015. 45 с. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?>
6. Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020" : Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. URL : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
7. Про туризм : Закон України від 15.09.95 р. № 325/95-ВР URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
8. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249826501_
9. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf.

Статтю отримано: 24.10.2017 / Рецензування 21.11.2017 / Прийнято до друку: 30.11.2017

Tamara Gerasymenko

Ph.D. (in Economics), Assistant Professor
Department of Audit, Analysis and Taxation
Head of the Institute of Economics and Finance
Lviv University of Trade and Economics
Lviv, Ukraine

E-mail: gtoa@meta.ua

Tetiana Savchenko

Postgraduate Student
Lviv University of Trade and Economics
Lviv, Ukraine

E-mail: tanja.savchenko.1991@gmail.com

TOURISM AS A PRIORITY AREA OF SUSTAINABLE NATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract

Introduction. *Tourism, being one of the leading sectors of the state and individual regions' social and economic development is, at the same time, a factor and a catalyst of their sustainable development in modern conditions. Seeing as tourism has the ability to cause a significant impact on the formation of the gross domestic product and intensify foreign trade balance, in addition to the functioning of more than 50 industries and the population's employment rate, studying the state of the tourism in Ukraine and its role in implementing the strategy of the national economy's sustainable development is essential.*

Methods. *The dialectic method of cognition, as well as system and complex approaches, analysis, synthesis and comparison are used in this article in order to study the current state of tourism; the abstract and logical method is used for definition, to systematize the effects of tourism on the social spheres and to formulate conclusions about its role in providing sustainable economic development.*

Results. *The increasing role of tourism in providing sustainable world and national economic development is elaborated. The positive and negative effects of the development of tourism on social and cultural, economic and environmental spheres of society are defined and systematized. The current state of tourist market in Ukraine is studied. The dynamics of tourism entities in Ukraine are analyzed, as well as the main indicators of their activity in 2015-2016. The territorial concentration of tourism entities and the factors that determine it are studied. Strategic measures, the implementation of which will promote the transformation of tourism into a competitive industry, which will ensure sustainable development of the economy of regions and state as a whole, are identified.*

Discussion. *Further studies are perceived in the formation and argumentation of rating systems and indicators of sustainable tourism development in general and its entities, that will allow to execute proper control over the implementation of "Tourism and resorts development strategies up to 2026".*

Keywords: *tourism, sustainable development, tourist activity, tour operator, travel agent.*

References

1. State Statistics Service of Ukraine. Official web-site. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Maksarova, E.M. (2008). Osnovnyye napravleniya realizatsii printsipov ustoychivogo razvitiya v turizme [General trends of realisation of sustainable development principles in tourism]. *Economics, right*. 245-250. Retrieved from [https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/12\(85\)/maksarova_12_85_345_350.pdf](https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/12(85)/maksarova_12_85_345_350.pdf).
3. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Official web-site. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
4. Unachieved. What dangerous toning up of tourist industry. Retrieved from http://tyzhden.ua/Economics/197540_
5. Peretvorennja nashogo svitu: Porjadok dennij v oblasti stalogo rozvytku na period do 2030 roku. (2015). [Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development]. Retrieved from <https://documents-dds-nu.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?>
6. On Strategy of steady development "Ukraine is a 2020" : Decree of President of Ukraine №5/2015 from 12.01.2015. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.

7. On tourism : Law of Ukraine 15.09.95 №325/95-ВР. Retrieved from http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80_
8. Strategy of development of tourism and resorts on a period 2026 to : order of Cabinet of Ministers of Ukraine from March, 16 in 2017 №168-р. Retrieved from <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249826501>.
9. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf.

Received: 10.24.2017 / Review 11.21.2017 / Accepted 11.30.2017

